

בצרון

נוסד עלידי חיים משרנוביץ (רב צעיר) ז"ל

(327)

כסלו-טבת, תשל"ז

שנה ל"ח (כרך ס"ח)

הרעיון והמעשה

מאת אליהו אילת

בראשית היה המעשה
(גיתא, מאוסטי)
ירושלים

א. מביל"ז עד חלוצי העליה השנייה

חוקר התנועות החברתיות בחיי עמים ומדינות, שחוללו תמורות מרחיקות לכת בחייהם הרוחניים והזמריים ופתחו תקופות חדשות בתולדותיהם, וכן מהפכות שטינו את דמות החברה ודרכי התפתחותה, שומה עליו לעמוד על הקשר בין הסיבות והגורמים שהולידו תנועות ומהפכות אלה ואת המאבקים עליהן, וכן חייב החוקר להתחקות על דרך-חייהם של ראשיה ועל הנכונות של דוגליהן לזהות את עצמם עם המטרות של אותן התנועות והמהפכות — אם היו אלה גם נושאי ההגשמה האישית-העצמית, החותרת להשגת השלמות בין הרעיון והמעשה ובין השאיפה והביצוע בתהליכים המולכים למטרות והפעלתן, אכן, תנועות חברתיות ומהפכות רבות נכשלו וגורלן הוכרע, במקום או במאוחר, על רקע הסתירות או אי-ההתאמה שהתגלו בין התורה וההלכה ובין החזון והמציאות. ככל שהעמיקו הסתירות כן גדלו ורחבו ממדי הכשלון.

בתולדות העם היהודי היוה הרעיון של שיבת-ציון מקור אמונה, נחמה ותקוה — ערכים, שמאז גלה מארצו לא חדלו מלעורר ולטפח בקרב יומה אישית וקיבוצית לעליה לארץ-ישראל, ולא כמעשה של עליית-רגל בלבד למקומות הקדושים אלא לשם תקיעת יתד לישיבת קבע, יהודי דתי, שלא חדל מלהאמין בביאת המשיח, ראה בעליה לארץ-ישראל כדי להשתקע בה מצוה מן התורה, ויבול הדורות העפילו לעלות לארץ, למרות הקשיים והסכנות שהיו כרוכים בנסיעה אליה, ועל אף גזירות ורדיפות, חוסר יציבות ובטחון החיים תחת משטרים מושחתים ורודני-בצע, לא נסק מלהתקיים בארץ-ישראל ישוב יהודי, גם כשהיה דל במספרו וצפוי ללחצים של שליטים ושכנים שחרשו רעה עליו, עולים אלה מילאו שליחות היסטורית חשובה בשמירה על רעיון שיבת-ציון שלא יתרוקן מתכנו הגשמי והיוו אתגר לתפוצות ישראל בגולה לחזק את הישוב ולטפחו, הם גם הזכירו לגויים, שלא פסק הקשר החי בין העם היהודי ובין מולדתו, שהיא מרכז אמונתו ותרבותו.

לפני מאה שנה בקירוב נפתח בתולדות הישוב היהודי בארץ-ישראל פרק חדש שהביא במרוצת הזמן לא רק לידי גידול מספרי מרשים של הישוב אלא גם לידי תמורות מרחיקות-לכת במבנה החברתי והכלכלי שלו; צמחו וגדלו יומות פוריות ומעשים שחרגו מהמסגרת השמרנית של מפעלי הישוב הישן. נסינותיו

של משה מצנטימירי ביצירת מקורות-קיום פרודוקטיביים בקרב בני הישוב הישן, הקמת בית-ספר החקלאי מקוה-ישראל, ייסוד המושבות העבריות הראשונות ביהודה ובגליל, תחילת החינוך החילוני, הפיכת „לשון קדוש“ לשפת הדיבור במשפחה ובמשא-ומתן בין אדם לחברו והתפשטותה מחוץ לעיני קדושה — חידושים אלה, לכולם יחד ולכל אחד בנפרד, היה ערך סגולי רב, שציין פתיחת תהליכים גורליים לקידום הישוב היהודי בארץ-ישראל, מבחינת תכנון הלאומי, מבנהו החברתי והכלכלי ומהות היחסים בין הישוב בארץ ותפוצות הגולה.

תופעה מיוחדת בתהליכים אלה היתה קבוצת הבייליזים ב-1882, שהביאה עמה לארץ-ישראל סוג חדש של עולים: לא יהודים שבאו להשתטח על קברי אבות ולבנות חורבן ירושלים, אלא נוער יהודי מרוסיה, רובו סטודנטים, שנשא נפשם לקדם את רעיון שיבת-ציון על-ידי יצירת תשתית משקית-כלכלית לישוב והגשמה עצמית כעובדי אדמה ועבודה פרודוקטיבית אחרת. חשיבותה ההיסטורית המיוחדת של עליית הבייליזים נעוצה בעובדה, שלא העליה בלבד, כי אם גם המטרות שהעמידו לעצמם הצביעו על מפנה קיצוני מאורגן בקרב הנוער היהודי בגולה, שפירש את הרעיון של חיבת-ציון כאתגר אישי לנמנים עם המחזיקים בו וכחובה המוטלת על כל פרט. כעצם הופעת הבייליזים בחיי יהדות רוסיה, שעמדה באותם ימים על פרשת דרכים לאחר הפוגרומים של שנות השמונים של המאה שעברה, ניתן ביטוי נמרץ, שעתידי של „עם עולם“ לא ימצא את פתרונו על-ידי הגירת המונים לאמריקה, כי אם בהפיכת רעיון שיבת-ציון לתנועה שתקדם את הבראת העם היהודי ותבטיח את קיומו הלאומי בארץ אבותיו. אולם מספר הבייליזים היה קטן וסיסמאותיהם ומטרותיהם לא חוללו שינויים מהותיים בחיי הישוב עצמו ולא עוררו המשך למעשה החלוצי בקרב הנוער היהודי בגולה. עם זאת הפכה עם הזמן עלילת הבייליזים לסמל ולמקור-השראה לדורות הבאים של חלוצים, שלא קיבלו את רעיון שיבת-ציון כענין של אמונה בלבד אלא כמעשה המטיל חובות על הפרט בהתאם לצרכי הארץ ובנינה ומתוך הזדהות אישית של העולה עם הצרכים הללו ודרכי הגשמתם.

הגדילו עשות בזה אנשי העליה השנייה, שהמשיכו בדרך הבייליזים, תוך הרחבת הממדים, ריבוי התפקידים ושילובם במסגרות חברתיות שהקימו, שהפכו אותה לתנועה מחנכת, משפיעה, שהורישה כלים ארגוניים וערכים לדור הבא ולא היו כאפיזודה בת-חלוף. הם חוללו תמורות מרחיקות-לכת בישוב, הן בשטח הרוחני והרעיוני והן בשטח החברתי והארגוני. למפעלים היתה השפעה רבה על תהליכי המחשבה הציונית בקביעת היעדים האנושיים הלאומיים, בהעמידם את העובד היהודי בארץ-ישראל כנושא הרעיון הציוני ומגשימו. הם מרדו בהנחה שרווחה אצל רוב מנהיגי התנועה הציונית הפוליטית בימים ההם, ולא בתורתם בלבד אלא גם במעשיהם, שקידום המפעל הציוני בארץ-ישראל מותנה בתנאים מדיניים ובזכויות (צ'רטר) שיעניק לו המשטר העותמאני ודרשו יזמה משקית-התישבותית כמצע לפעולה המדינית. כן שללו כל תכנית טריטוריאליסטית של ההסתדרות הציונית מחוץ לארץ-ישראל. הצעת אוגנדה היא שעוררה אצל רבים לגנות את הקו של הגשמה עצמית בעליה ובעבודה. עליהם ניתן לומר כדברי צ'רצ'יל: „מעטים, שלהם חייבים רבים“. בתקופה של שפל שפקדה את התנועה הציונית העלו את נס ציון לא בהכרזות, כי אם במעשה של הזדהות אישית.

יוסף חיים ברנר הגדיר את העליה השנייה ואנשיה במלים אלה: „... המציאות העברית אינה מחכה למהפכה; היא מהוססה ובטלה מתוכה. צריך להתחיל מחדש, מאלף... בודדים הם העברים הששוטים האלה, ספורים אבל ישנם, חדשים הם. סוג חדש בקרב בני-ישראל... תתברך האומה הדוויה, החולה, המקוללה, אם בנים אלה, ולו אך אחדים, נולדו לה לעת זקנתה. נס גדול יש פה, ומי יודע, אפשר באמת עוד לא אבדה“.

אכן, ה„בודדים“ הששוטים האלה, ביניהם אנשי שאר-רוח וכושר מנהיגות רוחנית וציבורית מקורית ופוריה, פיתחו רעיונות ותכניות ליצירה עצמית של הפועל העברי בקידום בנין הארץ על יסודות חברתיים צדקים ובריאים וקימו את הכלים הראשונים להוצאת תכניותיהם אל הפועל. המטרות הלאומיות הכלליות של הציונות הם שהעמדו במרכז דאגתם, כאשר לחמו לעבודה עברית, יסדו את הקבוצה, את ארגון „השומר“ ויזמו פעולות להרחבת אזורי ההתישבות היהודית בארץ-ישראל. בתקופת העליה השנייה ובהשפעתה גובשה הציונות להלכה ולמעשה כתנועה רחבת-אפקים בעלת עקרונות ושאיוות מתקדמות בתכנון

האנושי הלאומי. למפעל הציוני בארץ-ישראל הוקנתה משמעות חברתית שונה מאפיו השמרני הישן מבחינה ארגונית וכלכלית. במרכזו התגשמה הציונית הועמדה העליה — אתגר שנשא את פרוו בתקופה מאוחרת יותר. כתוצאה של השינויים הרבים היסודיים שחלו בחיי העם היהודי בתפוצות ובמעמדה של הציונות עם פרסום הכרזת בלפור.

ב. כשלונם של התנועה הציונית והישגיה של העליה השלישית

כשלונם של התנועה הציונית טמון בעובדה שהיא דגלה ברעיון שיבת-ציון בלי שהעמידה במרכז פעולתה החינוכית וההסברתית ולא הציגה בראש דאגותיה את עקרון העליה כצו לאומי ראשון-במעלה וכחובה המוטלת על כל דורשי ציון. כשלון חמור זה על תוצאותיו הגורליות הטרגיות, התנקש אחרי-כך ברבות מתפוצות ישראל בגולה, ובו בזמן גרע הרבה ממשקלן הריאלי של הדרישות הסענות השונות ופגע במעמדה ויוקרתה של ההסתדרות הציונית, כמבטאה ומייצגת את השאיפה ההיסטורית של העם היהודי לשוב למולדתו. ורימת המוני יהודים לארץ-ישראל היתה משפיעה יותר מכל גורם אחר על ההתפתחות בהגשמת ההבטחות שכללה הכרזת בלפור והיתה מקצרת את התהליך לקראת עצמאות יהודית בארץ-ישראל. קריאתו הדרמטית של ד"ר חיים ויצמן בשעתו: „עם יהודי — איך?“ נשארה בלי המענה הצפוי והדרוש כדי להוכיח לידידים ולאויבים גם יחד, שמאחורי ההסתדרות הציונית עומדים המוני העם היהודי, שלמענם אין רעיון שיבת-ציון מקור אמונה ותקווה בלבד, כי אם דרישה אנושית ולאומית יסודית לצרכי קיום חיוניים ולמענו נכונים הם לחולל מהפכה במשטר חיהם בגולה כדי לממש בכל התנאים את האפשרויות שנפתחו בפניהם על-ידי הכרזת בלפור.

הכרזת בלפור, עם פרסומה, נתקבלה על-ידי רעת הקהל בעולם כהבטחה מטעם ממשלת בריטניה לאפשר לעם היהודי לבנות ולפתח את ארץ-ישראל. משני עברי-הירדן ולהספה למדינה היהודית על-ידי עליה התישבות על אדמתה, כך פירשו את התהליך של הקמת הבית הלאומי היהודי ומטרותיו לא רק ד"ר ויצמן, כאשר דיבר על „ארץ-ישראל יהודית כאנגליה אנגלית וכצרפת צרפתית“, אלא גם לוי-ג'ורג', ראש ממשלת בריטניה שפירסמה את הכרזת בלפור, ולימים גם נשיא ארצות-הברית, פרנקלין ד. רוזבלט, במכתבו מ-17 במאי 1939 למזכיר המדינה שלו בקשר לפרסום הספר הלבן על-ידי ממשלת צ'מברלין, בו נאמר: „... המנדט על ארץ-ישראל... התכוון לעשות את ארץ-ישראל לבית יהודי אשר יתכן מאוד שהיה נעשה יהודי ברובו המכריע בזמן קצר יחסית“. אכן, זה היה הרושם שהיה קיים בעולם בזמן אישור המנדט ובידי היהודים עצמם היה להוכיח על-ידי מעשים גדולים ונמרצים, שאמנם רוצים הם לממש את האפשרויות שפתחה בפניהם הכרזת בלפור ומוכנים הם לעמוד באתגר ההיסטורי שהועמד לפני העם היהודי.

מתקבל על הדעת, שבתקופה הראשונה לאחר פרסום הכרזת בלפור השפיע רעיון ידיה של הציונות על המדיניות הבריטית האנטי-ציונית יותר מאשר ההתנגדות הקולנית ומעשי העימות הספורדיים מצד הערבים. אילו הצליחה הציונות להביא את העם היהודי לידי מעשים דרמטיים — לעלות בהמוניו לארץ-ישראל ולשוחזר לה בזמן קצר דמות ותוכן כארץ יהודית, היו השלטונות הבריטיים מתיחסים אחרת להבטחותיהם ליהודים, במסמכים בריטיים רשמיים מאותם הימים ימצא המעוניין הדין להערכה זו של המצב בקרב חברי הממשלה והפקידות הבריטית ופקטורים הדבר עתידו של הבית הלאומי להיותו יותר מאשר מרכז רוחני של העם היהודי. במשך הזמן גובשה ברוח זו ההערכה הכללית בקרב השלטון הבריטי בפירוש המונח „בית לאומי“ ובדבר משמעות ההבטחות הכלולות בהכרזת בלפור והחובות שמטיל המנדט מטעם חברי-הלאומים של ממשלת בריטניה. הערכה זו קיבלה אישור רשמי בספר הלבן של 1939 אשר נועד להקפיא את הישוב היהודי בארץ-ישראל ולדון אותה לצמיתות לא לעלות על שליש מכל תושבי הארץ.

הערבים, בהכירם את חולשת התנועה הציונית לחולל שינויים מכריעים בגורלה של ארץ-ישראל בתנופה רבה שאיפשרה הכרזת בלפור, ריכזו את מאמציהם למנוע ממנה האפשרות לקדם את מטרותיה בכל קצב שהוא ולאליץ באמצעים מדיניים ובמעשי מרד ואלימות את ממשלת בריטניה להזדרז בה מהבטחותיה לעם היהודי, הכלולות בהכרזת בלפור ובמנדט על ארץ-ישראל. אף

קריעת עבר־הירדן (כ־70 אחוז משטחה הכללי של ארץ־ישראל המנדטורית) וסגירתו בפני עליה והתישבות יהודית. בהכרזה שתקנת המנדט הדנות בבית הלאומי אינן חלות על עבר־הירדן, נעשתה קלה יותר לממשלת בריטניה נוכח הקצב האיטי בהתפתחות המפעל הציוני, שטרם ניצל את האפשרויות המרובות שהיו פתוחות בפניו בחלקה המערבי של ארץ־ישראל.

ההיסטוריון שיחקור את הסיבות שמנעו מהמפעל הציוני, בתקופה שבין פרסום הכרזת בלפור ב־1917 והספר הלבן של 1939, להשיג יותר משהושג בתנאים הקשים בעטיין של הגזירות המדיניות של ממשלת המנדט, לא יוכל שלא לעמוד על הכשלון שנחלה מבחינה רעיונית ומוסרית התנועה הציונית שחבריה לא ראו בהכרזת בלפור חובה לעצמם להיות ראשונים לעליה לארץ־ישראל כדי לשמש דוגמה ואתגר לשאר בני־ישראל ללכת בדרכם. לכשלון זה של התנועה הציונית על כל פלגיה, מפלגותיה וארגוניה היו השלכות בחיי הקהילות היהודיות בתפוצות. שהכירו את הציונות לא כתנועה מהפכנית השואפת לשידוד מערכות העם היהודי בתפוצות על־ידי עליית המונים לארץ־ישראל, אלא כחלק אורגני של המשטר היהודי בגולה, ואת הציונים — כבעלי חזון שאינן מטיל עליהם חובות נוספות (בענין העליה) משמוטל על שאר היהודים.

על רקע זה יובן יותר התפקיד ההיסטורי במשמעותו המוסרית והמעשית לעתידו של המפעל הציוני בארץ־ישראל, שמיאלו תנועות־הנוער החלוציות. שחבריהן נחלצו לעלות לארץ בגמר מלחמת־העולם הראשונה. שרשי העליה הזאת, העליה השלישית, אשר המשיכה בדרך שפתחו הבייליזים והעמיקה את תכנו הרעיוני והחברתי של מפעל העליה השניה, היו נעוצים במרד הנוער החלוצי נגד הדפוסים המקובלים בתנועה הציונית לגבי החובות המוטלות על חברה ובשאיפה להקנות למפעל הציוני אוני אנושי וחברתי שישען על עקרונות של שוויון וצדק חברתי ויחתור להגשימם מתוך מאמץ קולקטיבי לתנופה חלוצית רחבה ומאורגנת לקידום מטרות הציונות בארץ־ישראל. שלא כאנושי העליה השניה לא היו אנושי העליה השלישית, ממשכי משנתם הרוחנית החברתית. מעטים ובודדים, אף שגם מספרם לא היה גדול בהשוואה לתפקידים הגדולים והדחופים והאפשרויות והאתגרים המרובים שהעלתה הכרזת בלפור. עליית הנוער החלוצי לארץ־ישראל הפגינה את מהותה של הציונות כתנועה שתכניותיה מבוצעות בכוחות היהודים עצמם — בידי נוער יהודי המוכן לכל מאמץ וקרבת אישי וקיבוצי למען בנין הארץ ופיתוחה, וכדי שהבית הלאומי ישען על יסודות לאומיים וחברתיים בריאים ויציבים. העליה החלוצית פתחה פרק חדש בתולדות ההתישבות היהודית בארץ־ישראל והפכה את המפעל הציוני, המוקם כחלק עולם שהוא בעל משטרים חברתיים מפגרים ומסורת קולוניאלית כושלת, לאחד המקוריים והנועזים במסורתו והפורה בתכנו הרעיוני והחברתי ובהישגיו המעשיים. עליה זו שללה צורות התישבות שאין העובד עומד במרכזה ונושא באחריות עליה בכל שלבי הקמתה וניהולה; מכיבוש השממה וייבוש ביצות והפיכתן למקומות ישוב ועד ליצירה משקית חברתית בהתאם לשאיפות השקפות של העובדים עצמם. ההתישבות העובדת הרחיבה את גבולות ההתישבות היהודית, פתחה לפניה ופיתחה שטחים שוממים ובלתי־מעובדים ותקעה יתדות של אחיזה יהודית באזורי הארץ בעלי חשיבות רבה לבטחונה של הישוב כולו ולשגשוגו המדיני הכלכלי. תדמיתה הרוחנית והחברתית של עליה זו שימשה מקור השראה ועידוד לבחירי הנוער בגולה וכאתגר להצטרף לשורות מקימי הצו הרעיוני המוסרי של הציונות. היא רכשה למפעל הציוני אוהדים וידידים רבים בקרב חוגים רחבים בעולם כולו והגדילה את התמיכה במטרות הציונות ודרישותיה במאבקים שהיו לתנועה הציונית על זכויותיו של העם היהודי לבית לאומי בארץ־ישראל. עליה זו העניקה משמעות היסטורית חדשה לרעיון שיבת־ציון לא רק כקיבוץ גלויות אלא כתנועה הבונה את הארץ והעם גם יחד על יסודות של חופש וצדק חברתי תוך הקניית ערכים לחבריה, ערכי התנדבות אישית וקיבוצית בשירות העם הישוב בכל המאבקים שהיה בהם כדי לקדש את הגשמת הרעיון הציוני וביסוסו.

ג. תנועת "החלוץ" הרופי וחבלי העליה לאחור המחפכה

ליהדות רוסיה היסטוריה ארוכה ועשירה של דקות ברעיון של שיבת־ציון ושל קשרי חומר ורוח רבים עם ארץ־ישראל. בכל העליות לארץ־ישראל,

בין שמקורן היה דתי, או תוצאה של חיבת הארץ, שהגיעה את החובב להפוך את חיבתו למעשה של הגשמה עצמית על-ידי עליה לארץ, היה רב חלקם של יהודי רוסיה. מעולם לא פסק המגע החי בין יהדות רוסיה וארץ-ישראל, קשר שמצא את ביטוייו בדרכים שונות, כולל עליה. כבר הזכרנו עליית הבילוריים שכולם היו יוצאי רוסיה. בקרב אנשי העליה השנייה נמנה הרוב עם יוצאי קיסרות רוסיה (שכללה בתקופה הזאת את פולין, ליטא, לטביה, אסטוניה ובסרביה). לעולים מרוסיה היה חלק נכבד ביותר בפיתוח הישוב החדש בשטחים שונים: בייסוד המושבות, במפעלי ההשכלה, החינוך והאמנות, בהגנה עצמית ובהקמת מפעלי התעשייה הראשונים. אגודות "חובבי ציון" ברוסיה סייעו למפעלי תרבות שונים בארץ, ובקרב המורים, שבנו את בתי-הספר העבריים הראשונים, בהם הקנו לתלמידיהם את השפה העברית וערכי תרבות כלליים ולאומיים, גדול היה מספר העולים מרוסיה. וניכר ביותר היה מספרם של עולי רוסיה בין מארגני הישוב החדש ומנהלי מוסדותיו השונים, כולל ארגוני הפועלים, הסתדרויותיהם, מפלגותיהם, מוסדותיהם וכתבי-העת שהוציאו לאור. במשבר הרוחני והארגוני, שפקד את ההסתדרות הציונית בתקופת תבנית אוגנדה, עמד רובם הגדול של ציוני רוסיה לימין המתנגדים להצעת הרצל, ולרבים מבין אנשי העליה השנייה שימש משבר זה, כאמור, דחיפה, לעלייתם לארץ, שהוכיח יותר מכל דבר אחר את הנאמנות לארץ-ישראל ולרעיון שיבת-ציון.

אמנם, רוב המהגרים פנו למדינות שמעבר לאוקיאנוס, בהן ראו יותר סיכויים למצוא "מקלט בטוח" ופרנסה סבירה מאשר העליה לארץ-ישראל הקטנה והעניה שנמצאת בתבל-ארץ, שם שולט משטר מושחת ורעוע של הסולטאן התורכי. התנועה הציונית ברוסיה, כבשאר הארצות, שלא טיפחה בקרב חבריה את חובת העליה לארץ-ישראל, לא שימשה גורם מוסרי מסייע לעליית חבריה לארץ-ישראל. רעיון העליה לארץ היה לרוב פרי יזמה אישית או של קבוצות שאורגנו במקומות מושבם בחלקים שונים ברחבי רוסיה.

התקופה החדשה, שפתחה בחיי היהדות הרוסית מהפכת פברואר 1917, אשר הקנתה לה, כלשאר עמי רוסיה המשחררים, זכויות אזרחיות ולאומיות מלאות — הפגינה בצורה חד-משמעית את עומק הרגש הלאומי של ההמונים היהודים ואת נאמנותם לרעיון שיבת-ציון. הסיסמאות שהציטו את הרחוב בדבר החופש והשוויון, שהביאה עמה המהפכה לכל עמי רוסיה, לא הקהו את חוש הוזהירות ולא השכיחו את הזכרונות המרים מהקורות שלאחר המהפכה הראשונה ב-1905. אכן, רבים וקשים היו הזכרונות מן העבר הקרוב: עליית-הדם נגד מנדל בייליס במטרה להטיל דופי ביסודות הדת היהודית ולהשפיל את אפיו המוסרי של העם היהודי; האשמות בבגידה במלכות ובריגול למען האויב, וגירוש, עם סרוץ מלחמת-העולם ב-1914, קהילות שלמות ממקום מושבן באזורי החזית ופיוורן על פני רוסיה; נאומי הקטרוג וההסתה ב"דומה" (הפרלמנט הרוסי) נגד העם היהודי, שבניו נלחמו שכם אחד עם שאר עמי רוסיה בחזיתות המלחמה ונפלו כמותם על הגנת המדינה. למעשים אלה של המשטר הישן היתה השפעה עמוקה על הרגשת האפליה התבדירות של יהדות רוסיה בקרב שאר עמי המדינה, הרגשה של שעריר לעזאזל בכל מקרה של כשלון לשלטון ולתומכיו בכל שדרות העם הרוסי. ועל כן, גם השינויים המהפכניים במשטר לא יכלו לטשטש הרגשה זו בנקל ובבהרה. אך לא הנסיון המר בלבד מן העבר הוא שגרם לרגש מעורב של שמחה וזהירות למחרת המהפכה. המבחנים הקשים שבהם עמדה יהדות רוסיה במשך דורות רבים של ישיבתה על אדמת רוסיה חיזקו העמיקו את הכרתה הלאומית ואת נאמנותה לערכים שמהם שאבה את כוחה המוסרי להתגבר על מזימות אויבים ולטפח את תקות הגאולה. לחיוביותה הלאומית היו שרשים עמוקים במשטר התכרתי הפנימי של יהדות רוסיה, שהקיף את מרבית חיי הכלל היהודי ומילא את צרכיו הרוחניים והחמריים. המשטר שימש משענת פנימית ומגן על נכסי העם היהודי בפני המתנכלים בהם, מבסנים ומבחרן. המסורת של המוני העם היהודי היתה חדרה אהבה לארץ-ישראל, ורעיון שיבת-ציון היה מקור השראה ועידוד להם בכל צרותיהם ותלאותיהם.

המהפכה נתנה פומבי להרגשות שבעבר נבצר להביען בגלוי והן הצביעו על הזהירות העם היהודי ברוסיה עם הרעיון הציוני ומסורותיו. כך, למשל, בבחירות לועידה היתודית הכל-רוסית קיבלה רשימת הציונים 68 אחוז מכלל הקולות, ולנצחון דומה וכו' הציונים גם בבחירות לאסיפות המכוונות של רוסיה ואוקראינה.

כדאי לציין, שבבואם הפתיחה שנשא ב־5 בינואר 1918 ויקטור צ'רנוב, יושב־ראש האסיפה המכוננת הכל־רוסית, הוא הזכיר את הנצחון של הרשימה הציונית בבחירות לאסיפה העיר שאין לחלוק על זכותה של היהדות הרוסית להביע באופן חפשי ודמוקרטי את שאיפותיה הלאומיות ולארגן את חייה בהתאם להן. כידוע, פתחה האסיפה על־ידי הבולשביקים שתפסו בינתיים את השלטון, ועם ההפיכה הזאת נסתם הגולל גם על העתידות שטמן בחובו נצחון הציונים לא רק בחיי יהדות רוסיה כי אם גם בחיי העם היהודי כולו בקשר למפעל הציוני בארץ־ישראל.

אכן, בתקופה הקצרה שבין שתי המהפכות — זו של פברואר וזו של אוקטובר 1917 — הצליחה התנועה הציונית, על כל מפלגותיה, ארגוניה ומוסדותיה, לפתח פעולה ענפה, כולל מפעלי תרבות חינוך נרחבים, שבמרכז דאגתם היתה החיאת השפה העברית ובנין ארץ־ישראל. התכנון של מוסדות החינוך היהודיים ראה את מטרתו העיקרית להקנות לנוער היהודי הגדל בתנאי החופש האמפיקים החדשים שנפתחו בפניו, בתנאי השוויון האזרחי הלאומי ברוסיה שלאחר מפתח המשטר הצארי, את הערכים שיעמיקו את זיקתו לעמו, לתרבותו ולרעיון הציוני. אף התכניות הקשורות בארץ־ישראל לא אחרו לבוא. כבר בחדשי הקיץ של 1917 נעשו בשורות הפרקציה העממית „צעירי ציון“, שמנתה רבבות חברים, בירורים ראשונים במטרה לתת משמעות מעשית לרעיון העליה לארץ־ישראל ברגע שיתבררו הסיכויים והאפשרויות לבצעו. הצעדים האלה התבטאו ביצירת אפשרויות הכשרה שונות, אישיות וקיבוציות, בחלקי רוסיה השונים, לרוב מתוך יזמה מקומית. נסיונות אלה שימשו הקדמה לתנועת „החלוץ“, שהתחילה להתארגן ולגבש תכנה ולהופיע על הבמה הציונית כארגון עצמאי.

• • •

בספר זה מסופר על חבלי הלידה של „החלוץ“ הרוסי, על תרומתו של טרומפלדור, שבאישיותו הסגולה הלהיב את הדמיון, הירבה יזמה והיפנה את תזון בנין הארץ לאפקים נרחבים של אידיאות ומעשים נועזים בתכנם הציוני היקפם האנושי הרחב; על תודעת העליה שהקיפה המוני נוער ציוני, גם לאחר שנאסרו קיומם של מפלגות וארגונים ציוניים וחבריהם נרדפו, נאסרו וגורשו לירכתי הצפון ולשאר מקומות מרוחקים, מהם שאבדו עקבותיהם; על עלילות משקי־הכשרה, שהיו בתבנם ורוחם כאיים של „ארץ־ישראל עובדת בנכר“; על הלבטים, המשברים והפילוגים במחנה החלוץ ועל הנוקים שגרמו אלה לתנועה ולפעולותיה; ואחרון אחרון — על חבלי העליה של חלוצי רוסיה ואוקראינה, שסיכנו לעתים גם את חייהם בכדי להגיע למחוז חפצם — מעבר לגבול הסובייטי, כדי להמשיך משם את דרכם לארץ־ישראל, וגם פה בארצות המעבר, לרוב מתוך קשיים וסבל של ציפיה ארוכה לרשיון־העליה הנכסף.

חשיבותו של הספר כמסמך היסטורי ואנושי רב־ערך להבנת אחד השלבים הקריטיים ביותר בתולדות הציונות הרוסית, כאשר הועמדה על טרשת הדרכים לאחר האפקים הנרחבים שנפתחו בפניה בתקופה הקצרה שלאחר מהפכת פברואר, המשבר שבא אחר־כך שהעמיד את הישגיה ועצם קיומה בפני סכנת החיסול עם שינוי המערכה המדינית בעקבות מהפכת אוקטובר.

עם כינונו של המשטר הסובייטי ברחבי המדינה הלכו ובוטלו המוסדות שקמו ליהדות רוסיה, תודות למהפכת פברואר, שהביאו לידי ביטוי את התארגנותה כחטיבה לאומית המוכרת על־ידי השלטון. הועד המרכזי של הקהילות היהודיות ברוסיה הגדולה (ר.ס.פ.ס.ר.), בו היה לציונים רוב מכריע והשפעה קובעת את מדיניותו בניהול עניניו, פחד זמן קצר לאחר התארגנותו. נסגרו כל מוסדות החינוך הרבים של חברת „תרבות“ הציונית ונאסר למעשה לימוד השפה העברית. חוסלו המוסדות הסוציאליים היהודיים למיניהם, כולל המוסדות לעזרה הדדית, מהם שהיו קיימים עשרות בשנים עוד בתקופת המשטר הצארי הישן. יהדות רוסיה נשארה בלי מוסדות שהיו מייצגים את האינטרסים של הציובור היהודי, מגינים עליו ודואגים לצרכיו האזרחיים הלאומיים. בו בזמן זיעזעה המדיניות הכלכלית של המשטר החדש את המבנה הכלכלי המיוחד של יהודי תחום המושב; סחורים ומתווכים למיניהם, בעלי־מלאכה זעירים ובעלי פרנסות ארעיות. מרבית היהודים הושמטה מתחת רגליהם הקרקע של קיומם החמרי. ולא זו בלבד.

לחורבן בענפי הרוח הכלכלה נוספה הסכנה לעצם קיומם הפיסי של היהודים באזורים שהפכו למערכות מלחמת האזרחים בין הבולשביקים ואויביהם מכל המינים. באוקראינה, בה היתה אוכלוסייה יהודית גדולה, היו לאנטישמיות שרשים עמוקים מדורי דורות ומסורת של פרעות ביהודים. רבבות רבות של יהודים — גברים, נשים וטף — נרצחו ורכושם נשדד בתקופות של חילופי המשטרים שחזרו ונשנו, עד שהתגבר השלטון הסובייטי ושם קץ לאויביו — חילות הגנרלים הלבנים הכנופיות השונות.

ד. התנועה הציונית והחלוצית במחנת

בתנאים החדשים במדינה שומה היה על התנועה הציונית להחליט אם ללכת בדרך כל התנועות והמפלגות ברוסיה הסובייטית ולהתחיל מרצון מתוך גטיסה קצרה או ממושכת לאחר איסור קיומן על-ידי השלטון, שהכיר בקיומה של מפלגה אחת בלבד במדינה — המפלגה הקומוניסטית, או להפר את צו המשטר החדש ולהמשיך בפעולה במחנת, על אף כל הקשיים והסכנות הכרוכות בדבר. הנוער הציוני וה"החלוצי" בחנו את תשובתם לשאלה לא רק מתוך שיקולים הקשורים בעתידה של הציונות בברית-המועצות בלבד, כי אם מתוך רגש החובה המוטלת על הציונות בגולה כלפי הבית הלאומי בארץ-ישראל בשנים הקשות לקיומו. בוועידות המפלגות וארגוני הנוער הציוניים, שכונסו בחשאי זמן קצר לאחר ביסוסו של המשטר הסובייטי, נתקבלו החלטות על המשך קיומם בתנאי המחנת, כדי למנוע את טמיעת הנוער היהודי בתוך הורם הכללי, שבסיסמאות המהפכה הבטחתייה גרף רבים, ולדאוג לעליית חבריהם לארץ-ישראל. עם ביסוס שלטונה פרשה המפלגה הקומוניסטית רשת ענפה של פעולות בקרב הנוער, כולל הנוער היהודי. בתקופה היא צדין היו פתוחות לפני הנוער היהודי אפשרויות רבות לגיצול כשרונותיהם בשטחים ובמקצועות, שהיו סגורים לפני היהודים בעבר וטרם נסגרו מחדש בתקופת שלטונו של סטאלין וירושיו. נדרש אפוא מהצעיר היהודי מאמץ נפשי רב ונאמנות בלתי-מסויגת לעמו, לערכיו ולצרכיו הלאומיים כדי לסטות מהדרך שיעדה לו החברה הסובייטית, שהבטיחה לו סיכויים למעמד איתן ויציבות חמרית וציבורית, ולבחור בחיי מחנת מתוך הקרבת עתידו וחופשו האישי ולעתים גם של משפחתו וקרוביו. ואמנם, בעקבות ההחלטות שקיבלו המפלגות וארגוני הנוער הציוניים, ועל אף הרדיפות המאסרים שגברו והלכו באו לתנועה הציונית ברוסיה הסובייטית באותה תקופה ימים של התעוררות רבה. קמה התנועה המונית מחתרית של נוער יהודי מלא להט לאומי ומוכן לכל קרבן למען עמו וארץ-ישראל, אשר הוסיפה פרקים מזהירים לא רק בתולדות הציונות הרוסית, כי אם בתולדות התנועה הציונית בכל הזמנים ובכל ארצות קיומה.

תנועת "החלוצי" הרוסית שאבה את השראתה הציונית מאותם המקורות ששאבו שאר תנועות הנוער הציוני והיותה חלק אורגני מהם. בחלקם הגדול נמנו חברי "החלוצי" עם מפלגות וארגוני-נוער ציוניים שונים. הצטרפותם ל"החלוצי" הטילה עליהם חובת הכשרה מקצועית וחברתית לקראת היום שבו יותן להם לעלות לארץ-ישראל. חשוב להדגיש, שנושא העליה עמד במרכז החינוך הציוני בכל ארגוני הנוער לא כמטרה מופשטת, אלא כחובה המוטלת על כל ציוני להגשימה. אולם, לא רק הגבולות הסגורים של ברית-המועצות, שחסמו דרכי היציאה של אזרחיה, מנעו את האפשרות לתכנן תכניות עליה רבות של חברי "החלוצי" לארץ-ישראל, היו גם שיקולים בצמרת המפלגות הארגוניים הציוניים, שחששו פן תחליש, או אפילו תסכן החלטת המחנת הציונית, על-ידי יציאת רבים מפעיליה, את הסיכויים לטפח עתודה ציונית בקרב הנוער היהודי, פעולה שתדרוש זמן ומאמצים רבים וקשים להשגת משימותיה. אף במחנה "החלוצי" עלו לעתים שיקולים מאותו הסוג. די להזכיר את מקרה שמואל שניאורסון, ממנהיגי "החלוצי" הרוסי, אשר לאחר עלייתו ארצה ראה חובה לעצמו לשוב לברית-המועצות כדי להמשיך בפעולתו במחנת ולדאוג להמשך קיומה של תנועת "החלוצי" וקרוב שובו לשם נאסר ועקבותיו נעלמו. כן קרה למישה וייסביץ ("מיקיטה"), מפעיליה המרכזיים של צ"ס, שהזר לרוסיה לפעולה בתנועה, אף כי גם לו לא היו אשליות על אפשרויות הפעולה במחנת, היו גם אחרים שעשו כמותם.

בזכרונות חברי „החלוץ“ הרוסי בספר הזה כולל לא רק חומר היסטורי רב-חשיבות על תולדות התנועה, פעולותיה, הישגיה, כשלונותיה התנאים בהם פעלו בתנאי מחתרת או מתת-למחצה. הספר מכיל גם תיאורי התרחשויות בסרגיה שידעה יהדות רוסיה, וביחוד יהדות אוקראינה, בתקופת מלחמת האזרחים שגלותה, כאמור, בפרעות ביהודים — רצח. אונס, הרס ושוד של קהילות שלמות. בתוך אנדרלמוסיה זו של סכנה מתמדת ודאגה למה ילד יום היה הנוער החלוצי בעירות אוקראינה בין היוזמים והפעילים ביותר בארגון ההגנה, בוועידת מפלגת „צעירי-ציון“ השלישית, שהתקיימה בקיוב במאי 1922 ונאסרה על-ידי השלטונות. הוטל עלי להרצות על ארגון ההגנה העצמית בתקופת המהפכה ומלחמת-האזרחים באוקראינה. מתוך החומר שאספתי אז בנושא זה למדתי על חלקו החשוב של הנוער הציוני בכלל ושל חברי „החלוץ“ בפרט בארגון ההגנה, ועל רוח העז והגבורה שגילו במילוי תפקידם האנושי והלאומי. אך יותר מכל מהווה ספר זה מסמך מקיף ומהימן על חבלי העליה של חברי „החלוץ“ הרוסי בתקופה של פריצת גבולות רוסיה, במטרה להגיע לארץ-ישראל. היתה זו תקופה שבחלקי אוקראינה שונים טרם התבסס המשטר הסובייטי וכנופיות שונות איימו עדיין על בטחון היהודים תושבי העיירות, שטרם הספיקו להתאושש מפרעות 1919-1920. ההרס החמרי והחברתי הורגש בכל וקיפון של קהילות שונות היה תלוי על בלימה עוד לפני שהגזירות הכלכליות של המשטר הסובייטי נכנסו לתקפן השלימו במקרים רבים מה שעוללו הפרעות ליהודים חרי פרנסה.

תנועת העליה מברית-המועצות ראשיתה במחצית השנייה של שנת 1918. למטרה זו השתמשו בכל הדרכים האמצעים שניתן היה להשיגם: בסירות מבריהים בים השחור, בדרך-לא-דרך בהרי קאווקאז במטרה להגיע לתורכיה ומשם לארץ-ישראל; ביערות ונהרות וביצות שבגבולות ברית-המועצות, רומניה, פולין ולטביה. היו שאבדו ביערות אלה, או טבעו בנהרות, והיו גם רבים שהמבריחים בזו את רכושם הדל, ולא הביאום למחוז חפצם.

אולם לא הבריחה מהמציאות המרה ולא הרצון להשתחרר מהאחריות על בטחון בני קהילתם הם שהניעו את טובי הנוער היהודי באוקראינה ובאזורים השונים של רוסיה, שטרם התאוששו ממלחמת-האזרחים, לצאת לדרך לארץ-ישראל. הרוב יצא לדרך בלי לדעת איך יגיע למחוז חפצו, מה יעשה בארץ ישראל ואם ימצא אחיזה בה. אך מעשה שריפת הגשרים אחריו מנע ממנו גורלו, שהיה צפוי לו — טמיעה וניוון לאומי, שארכו לו. היציאה היתה מתוך דחף רחני ומוסרי להגשים את יעדו הציוני החלוצי שלקראתו חונן. רבים המקרים שהורים הבינו את מניעי ילדיהם והם אימצו את ידיהם למלא את חובתם הציונית. הקורא יעמוד בפני מקרים של מסירות-נפש מצד אמהות, שליוו אח בניהם ובנותיהם לדרך, ללא כל בטחון אם יגיעו למחוז חפצם ואם הן תזכינה לראותם שוב.

אכן, חבלי העליה של חלוצי רוסיה לא הסתיימו גם לאחר שהצליחו להגיע לארץ השכנה. עדיין נשקפה להם הסכנה ששלטונות הארץ יחזירו לרוסיה, דבר שהיה מסכן את חייהם. כן נזקקו למצוא לעצמם מקור פרנסה, עד שיגיע תורם לקבל את „סרטיפיקט“ המיוחל. רובם העדיפו להתפרנס מיגיע כפם, מבלי להזיק לעזרת המוסדות. אך כל התלאות והקשיים לא פגעו ברוח העולים ובכוננותם הנחושה להמשיך ולשאת במחסור ובסבל לקראת היום שתדרוך רגלם על אדמת ארץ-ישראל.

ה. העליה מארצות הרוחה — שאלת חיים לישראל ולעם היהודי בתפוצות מדינת ישראל כמה בנסיבות בינלאומיות נוחות לעם היהודי, כאשר העולם היה רגיש לשואה שעברה על היהודים תחת השלטון הנאצי וכאשר המדיניות הבריטית בארץ-ישראל נראתה לו כשריד של שיטת הפיוס של צימברלין כלפי שלטון הנאצים, שסללה את הדרך למלחמת-העולם השנייה. תמיכתן של ארצות-הברית וברית-המועצות בתבנית חלוקת הארץ, בתקופה שהיחסים בין שתי המעצמות האלה כבר הלכו והחמירו בזירה הבינלאומית, איפשרה להשיג את הרוב הדרוש בעצרת ארגון האומות המאוחדות ואת המלצתה בעד תבנית תחלוקה, שהביאה להקמת המדינה היהודית ולהכרתה על-ידי רוב מדינות העולם. מפלתם של צבאות המדינות הערביות השכנות, בנסיגתם למנוע הקמת

המדינה היהודית ולהשמידה לאחר שבאה לעולם. הקנתה לה מעמד ויוקרה בזירה הבינלאומית וכיחסיה עם מדינות העולם השונות.

אלם לא פחות מאשר יכלתה הצבאית של מדינת ישראל תרמה להרמת קרנה ולהערכתה בעיני דעת הקהל בעולם פתיחת שעריה לעליה היהודית בלתי מוגבלת ותכונות לקבל את העולים ולקלטם ככל התנאים. במעשה זה של המדינה היהודית הנאבקת על קיומה והסובלת ממחסור וקשיים, שהוריש לה המנדט הבריטי במתכוון, היה ביסו מובהק לעובדה שהיא לא נוצרה אלא כדי לקדם הגשמת חלום הדורות של שיבת-ציון, ואמנם חוק השבות קבע את יעוד המדינה ואת תפקידה בחיי העם היהודי. לראשונה אחרי אלפים שנות גלות נוצרו התנאים לתהליך חיובי שיש בו לענות הן לצרכי היהודים בארצות פזורים שבטחונם מעורער וקיומם החמרי-הרוחני נתון בסכנה הן כאתגר שיעורר את שיבת-ציון בלבבות המוני יהודים בכל קצו העולם ויגיעם לעלות לישראל מתוך הזדהות אישית עם המסנה ההיסטורי שהל בתולדות העם היהודי.

אכן, בתקופה קצרה לאחר הקמת המדינה מצאו את ביתם בישראל רבבות יהודים — שארית הפליטה של השואה באירופה וקהילות יהודיות מארצות האיסלאם, שגלותן שם לא היתה קלה מגלויות אחרות ויקתן לרעיון שיבת-ציון היתה עמוקה ומושרשת במסורת הדתית והחברתית שלהן לא פחות מאשר בקהילות היהודים באירופה. התגשם חלומה של הרצל על מדינה יהודית שתפתור את בעיית הצרת היהודים. ספק אם מדינה כלשהי בעולם, ובתנאי מדינת ישראל בשנים הראשונות לקיומה, היתה מסוגלת לקלוט בזמן כה קצר מספר כה גדול של מהגרים, שעלו על מספר תושביה, כפי שעשתה מדינת ישראל. התקופה היא תישאר לדורות כאחת המפוארות ביותר בתולדות מדינת ישראל.

אולם אותה התקופה הבליטה שוב — ובמידה גדולה ואכזרית במשמעותה המוסרית המעשית מאשר לאחר הכרזת בלפור — את אזלת-היד של התנועה הציונית לעורר תנועה גדולה של עליה לישראל בקרב יהודי ארצות הרוחה, וקודם כל — של חבריה, אמנם, צעירים יהודים רבים מהתפוצות הצטרפו למחנה הלוחמים על הגנת המדינה ומהם שנפלו בקרבות, אך רובם חזרו לארצות מושבם. אכן, אין ערוך לחשיבות העזרה החמרית והציבורית שיהדות הגולה, ובראש וראשונה הציונים, העניקו לישוב במאבקיו ולמדינה עם הקמתה. תרומת יהדות ארצות-הברית והתנועה הציונית בזמנים הקשים ביותר של המאבק הציוני בזירה האמריקנית, מילאו בעבר וממשיכות למלא גם היום תפקיד ראשון במעלה בחשיבותו למדינת ישראל ופיתוחה. אולם על כל אלה פרוש צל כבד. העובדה שהציונים בגולה אינם רואים חובה רעיונית ומוסרית המוטלת על כל אחד מהם אישית לעלות לישראל, לו זו בלבד שהיא מחלישה את יכלתה של המדינה להגדיל את אוכלוסייתה היהודית ולקדם את פיתוחה בענפי קיומה השונים, אלא שיש לה לעובדה זו השלכות שליליות בציבור היהודי כולו, שאינו מוצא בציונים דוגמה ואתגר לצעד, בו תלוי עתידה של מדינת ישראל הזקוקה למבצר של כוח לעמוד נגד הנחשולים העומדים להציפה. עד שתגיע למי מנחות, לחיי בטחון ויציבות.

לא בכדי מכוננת מלחמת הקודש של הערבים בציונות קודם כל לכריתת השרשים של מדינת ישראל — סתימת המקור ממנו שואבת המדינה היהודית את חזונה ואת תודעתה ההיסטורית של שיבת-ציון. אין דבר המדאיג את הערבים במלחמתם במדינת ישראל מאשר הקשרים ההדוקים בין ישראל להתפוצות ותנועה ציונית ערה ופעילה בנושא העליה. אין, אפוא, סכנה גדולה יותר לציונות כתנועה של שיבת-ציון ולמדינת ישראל כמכשיר המקדם את החזון לקראת הגשמתו, מאשר היווצרות — למעשה, גם אם לא להלכה — חלוקת תפקידים ביניהן: מדינת ישראל קולטת יהודים הזקוקים למקלט, והציונים בגולה הממציאים למדינה את האמצעים לאותה המטרה, ואפילו כתוספת לעזרתו המוסרית. נטיה כזו בקרב מנהיגים ועסקנים ציוניים חשובים ניתן היה לגלות כבר בימים הראשונים לאחר הקמת המדינה והיא העמיקה במרוצת הזמן. השלמה עם מצב כזה פירושו ערעור מהותו המהפכנית של הרעיון הציוני ותנאי הגשמתו — הפיכת היהודים לבעלים לגורלם. מדינת ישראל פתחה אפשרות לכך ובאופן טבעי, כדבר מובן מאליה, היו הציונים חייבים להיות

ראשונים לעליה. שום תחליף לא יוכל לבוא במקום העיקר — העליה, שבה תליים עתידה של הציונות וגורלה של מדינת ישראל כאחת. שאלת חיים היא לישראל ולעם היהודי בגולה להעמיד את הנושא העליה במרכז דאגתם המשותפת לקידום מימוש החזון של שיבת-ציון.

אך שינוי כזה דורש שהעם היושב בציון יחשוב וינהג גם הוא לפי עקרונות הציונות והחובות שהיא מטילה על יהודי ישראל. לשם כך יש לחדש את מעשה הישוב בשנים הראשונות לקיום המדינה, שתוך תקופה קצרה קלט מספר עולים כפול ממספרו. הדבר התאפשר בגין הרוח הציונית שפעמה בלב כל ישראלי. שזיהה את עצמו עם חובות הכלל לדאוג לעולים החדשים ולהקל על קליטתם. שינויי-ערכים בהגדרת חובות הציוני בגולה לא יושגו בלי שינויים דומים בקרב יהודי ישראל.

בעיה מיוחדת מהווה העליה מברית-המועצות. טרגדיה לאומית בממדים שאין דוגמתם בתולדות עמנו מתחוללות בחיי יהדות ברית-המועצות. חיסול התרבות היהודית על כל הופעותיה וצורותיה, רדיפת הדת היהודית ומוסדותיה, הסגר המונע מגע עם התפוצות שמחוץ לברית-המועצות — כל אלה השמיטו מתחת רגלי היהודים בברית-המועצות את הקרקע הרחנני והחברתי ודילדלו את המקורות מהם שאבו אבותיהם את הכרתם הלאומית ואת נאמנותם לערכי הדת והמסורת היהודית. בו בזמן עוררה האנטישמיות של המשטר הסובייטי בלב יהודים רבים את רגש הגאווה הלאומית ומרד נגד אפליה. נראה לי, שתופעה זו היא תולדה של אוטואמניפיציה יהודית מאשר תוצאה של הכרה ציונית בעלת שרשים רעיוניים השאובה ממקורות התרבות ההיסטוריה של העם היהודי, החסרים לרוב אצל הדור הצעיר שגדל בתקופת המשטר הסובייטי. אף עלייתם לישראל כשלעצמה אינה הופכת אותם לציונים אלא אם חיהם כאן יקנו להם ערכים שלא ניתן היה לרכשם בתנאי המשטר הסובייטי. דאגה לקליטה חמרית בלבד של העולים מברית-המועצות תחטיא את המטרה עוד יותר מאשר בקליטת עולים מארצות בהן חיי היהודים שלמים ועשירים יותר מבחינה רחננית ותרבותית ומהותה הלאומית של מדינת ישראל ברורה ומובנת להם יותר.

אכן, כדי לחולל תמורות מרחיקות-לכת בקרב התנועה הציונית יש להעמיד במרכז דאגתה את נושא העליה השקעת מיטב משאביה ומאמציה להשגתה. עליידי קידום פעולות שונות בעומק ולא בשטח בלבד, וקודם כל — בטיפוח החינוך היהודי הציוני בתפוצות, וכחלק אורגני מזה החינוך לעליה לארץ. תהיה זו אחת הפעולות החשובות ביותר שתעניק ברכה רבה לתנועה הציונית ותסייע למשך לשורותיה נוצר יהודי שאינו מחפש תועלת אישית ומזכך לשרת מטרת שיש בהן חזון. משימה זו קשורה בהחייאת תנועת „החלוץ“. רבות הזירות בחיי המדינה, הדרשות רוח של התנדבות ושירות הכלל ומסירות נפש בעורף המדינה לא פחות מאשר בחזית המלחמה מפני אויביה מבחוץ. רבות תבעיות בחיי החברה בישראל שלא תמצאנה את פתרונן באמצעים ממלכתיים בלבד, וגדלים ורחופים הצרכים הרחנניים החברתיים הזקוקים ליוזמה חלוצית כנה ונאמנה לעקרונות שדגלו בהם מחוללי „החלוץ“ ומקימיו.

נראה לי, ששום דבר לא יעודד ויגרום נחת-רוח וסיפוק לאלה שתרמו מדבריהם לספר זה, מאשר ההכרה שהקוראים בו מקרב הנוער בישראל ובגולה יגלו בו מקור של השראה ואתגר לעצמם במעשי העת. האמונה ורוח ההתנדבות שהנחו את דור החלוצים עולי רוסיה בתקופה הגורלית לציונות ולבית הלאומי בארץ-ישראל ולעתידה.

ירושלים